

W tym numerze:

- ⇒ PROGRAMY ŚRODOWISKOWE UZYSKUJĄ WZROST FINANSOWANIA W RAMACH II FILARU
- ⇒ ANALIZA WYKONANA DLA KOMISJI WSPIERA "DOBRA PUBLICZNE
- ⇒ GWAŁTOWNIE SPADAJĄCE DOCHODY ROLNIKÓW NA NOWO ROZPALAJĄ DEBATĘ O WPR

PROGRAMY ŚRODOWISKOWE UZYSKUJĄ WZROST FINANSOWANIA W RAMACH II FILARU

Różnorodność biologiczna i zarządzanie zasobami wodnymi okazały się ponownie dziedzinami, które zyskały najwięcej podczas ostatniej rundy zatwierdzania działań UE w odniesieniu do zmienionych programów rozwoju obszarów wiejskich (ROW).

Nowe programy ROW zatwierdzone w tym tygodniu, w % całej wartości programu

ROW	Zmiany klimatyczne	Energia odnawialna	Zarządzanie zasobami wodnymi	Różnorodność biologiczna	Restrukturyzacja sektora mleczarskiego	Innowacje i nowe wyzwania	Szerokopasmowy Internet	Łącznie
Republika Czeska	35,1	18,5	16,3	-	30,1	-	-	100,0
Hiszpania - Estremadura	-	64,5	-	35,5	-	-	-	100,0
Francja - Reunion	9,1	-	13,3	77,6	-	-	-	100,0
Francja - Korsyka	46,2	-	20,4	33,4	-	-	-	100,0
Węgry	-	-	-	-	100,0	-	-	100,0
Irlandia	12,5	-	17,5	60,8	-	-	9,2	100,0
Portugalia - Azory	-	-	-	-	100,0	-	-	100,0
Łącznie UE-27*	14,2	5,6	26,9	31,2	14,5	0,3	7,3	100,0

Uwaga: * Wartość łączna dla wszystkich programów unijnych zatwierdzonych od września 2009 r.

W końcowej partii zmodyfikowanych planów, które mają zostać zatwierdzone przez Komitet Zarządzający ds. Rozwoju Obszarów Wiejskich Komisji Europejskiej ponownie w dużej mierze pominięto programy energii odnawialnej i dostępu do szerokopasmowego Internetu, natomiast niektóre państwa członkowskie i regiony postanowiły skierować pewną część lub całość dostępnych środków na bardzo wrażliwy sektor mleczarski.

Plany, które wzięto pod uwagę, objęły Węgry, Irlandię, Republikę Czeską, francuskie regiony Korsyki i wyspy Reunion, hiszpańską prowincję Estremadura oraz portugalskie Wyspy Azorskie.

Różnorodność biologiczna i zasoby wodne

W ramach planu irlandzkiego około 60% nowych środków finansowych przyznano na mechanizmy związane z różnorodnością biologiczną, natomiast w odniesieniu do wyspy Réunion na tę kategorię przeznaczono ponad trzy czwarte dotyczącego jej finansowania.

Agroekspres publikuje
Centrum Informacji i Dokumentacji
Fundacji Programów Pomocy
dla Rolnictwa FAPA,
ul. Wspólna 30, pok. 32,
tel. 623 19 92, 623 19 91.

Prawa autorskie do artykułów,
publikowanych w niniejszym
wydaniu przez Fundację
Programów Pomocy dla
Rolnictwa, przysługują
Wydawnictwu Agra
Informa Ltd. Naruszenie
w jakikolwiek sposób
praw autorskich Wydawnictwa
Agra Informa Ltd
jest zabronione

W planach z Korsyki i Estremadury również trzecią część środków skierowano na różnorodność biologiczną; tym samym dziedzina ta stała się największym ogólnym zwycięzcą przy nowym rozdziale środków finansowych, otrzymując około 31% nowych dostępnych kwot.

Programy zarządzania zasobami wodnymi także skorzystały ze zwiększenia finansowania i uzyskały 26% nowych środków, nawet pomimo faktu, że w ramach programów korsykańskiego (20,4%), irlandzkiego (17,5%) i czeskiego (16,3%) zdecydowano się tym razem na skierowanie na ten priorytet znacznie mniejszych zasobów finansowych.

Natomiast pieniądze na przeciwdziałanie zmianom klimatu stanowiły 46% łącznej kwoty dla Korsyki i 35% - dla Czech, a tym samym łączny udział tego mechanizmu w ujęciu narastającym (sumując dotychczasowe dodatki) dla UE-27 wyniósł 14,2%.

Energia odnawialna

Wydatkom na energię odnawialną przyznano po raz kolejny niski priorytet, a jedynie w planach Estremadury i Republiki Czeskiej przeznaczono na tę dziedzinę jakiegokolwiek środki.

Zakładanie szerokopasmowego Internetu - dodatkowy obszar finansowania otwarty w ramach pakietu naprawczego - zostało w zmienionych planach również pominięte, a tylko w pakiecie irlandzkim mechanizm ten uzyskał 9,2% udział.

Restrukturyzacja mleczarstwa została dodana jako "nowe wyzwanie" na późnym etapie negocjacji w ramach oceny funkcjonowania reformy WPR, a Węgry i Wyspy Azorskie postanowiły przeciwdziałać ostatniemu kryzysowi w branży mleczarskiej, kierując do tego sektora całość swych pakietów finansowych (decyzje takie podjęły też Malta, Łotwa i hiszpański region Kantabria w programach, które zostały już ukończone przez Komisję pod koniec zeszłego roku).

W trakcie zatwierdzania planów w tym miesiącu również Republika Czeska przeznaczyła 30% nowych dostępnych środków na mleczarstwo, a jedynie różnorodność biologiczna i zarządzanie zasobami wodnymi miały większy udział w ogólnej kwocie rozdanych dotąd nowych pieniędzy.

Przedstawiciele irlandzkiego ministerstwa rolnictwa, ogłaszając w tym tygodniu swój zmieniony plan, stwierdzili, że z nowego programu rolno-środowiskowego – obejmującego różnorodność biologiczną, zarządzanie zasobami wodnymi i środki na przeciwdziałanie zmianom klimatycznym – skorzysta nawet 10 tys. beneficjentów, którym przyznane zostaną płatności w maksymalnej wysokości do 5 tys. euro.

Dodatkowe strumienie finansowania

Nowe plany, zatwierdzone w tym miesiącu przez unijny Komitet ds. Rozwoju Obszarów Wiejskich, połączyły finansowanie z dwóch nowych źródeł – pakietu w ramach oceny funkcjonowania WPR z 2008 r., który zwiększył stopę "modulacji" środków pieniężnych z Filaru I do Filaru II z obecnych 5% do 10% do roku 2013, a także z zeszłorocznego Europejskiego Planu Naprawy Gospodarczej, który uznał rozwój obszarów wiejskich za kluczowy czynnik w stawianiu czoła recesji.

Obie te reformy pozwoliły na zwiększenie finansowania na "nowe wyzwania" w Drugim Filarze: przeciwdziałanie zmianom klimatu, energię odnawialną, zarządzanie zasobami wodnymi, różnorodność biologiczną i restrukturyzację sektora mleka.

Agroekspres publikuje
Centrum Informacji i Dokumentacji
Fundacji Programów Pomocy
dla Rolnictwa FAPA,
ul. Wspólna 30, pok. 32,
tel. 623 19 92, 623 19 91.

Prawa autorskie do artykułów,
publikowanych w niniejszym
wydaniu przez Fundację
Programów Pomocy dla
Rolnictwa, przysługują
Wydawnictwu Agra
Informa Ltd. Naruszenie
w jakikolwiek sposób
praw autorskich Wydawnictwa
Agra Informa Ltd
jest zabronione

Udostępniono dodatkowe środki finansowe w wysokości około 4,4 mld euro, które mają zostać wydane na zmienione programy ROW w ciągu pozostałych czterech lat okresu programowania ROW 2007-2013.

Źródło: *Agra Europe Weekly* z 29 stycznia 2010 r. "Environmental schemes gain P2 funding boost"

ANALIZA WYKONANA DLA KOMISJI WSPIERA "DOBRA PUBLICZNE"

Nowa analiza sporządzona przez DG Rolnictwo stawia kwestię "dóbr publicznych" u podstaw przyszłej WPR.

Raport przygotowany przez Instytut Europejskiej Polityki Ochrony Środowiska (*Institute for European Environmental Policy*) wskazuje, że dobra publiczne, takie jak ochrona krajobrazu, pochłanianie dwutlenku węgla i ochrona dzikich gatunków roślin i zwierząt, są silnie uzależnione od form gospodarowania ziemią przez rolników.

Stwierdza on we wnioskach, że "podaż" tych dóbr jest obecnie niewystarczająca w stosunku do społecznych oczekiwań, co wymaga ponownych wysiłków: powinno się stwarzać zachęty i wynagradzać za dostarczanie dóbr publicznych poprzez działalność w rolnictwie.

W opracowaniu apeluje się, aby budżet WPR odzwierciedlał skalę i znaczenie usług dotyczących ekosystemu, o których wspieranie prosi się rolników.

Niemniej jednak popiera ono także obecne ramy i zakres WPR za dołączenie warunków dotyczących spełniania wymogów środowiska do płatności rolnych.

WPR w zakresie ochrony środowiska

Analiza może odegrać kluczową rolę w coraz intensywniejszej debacie na temat wielkości i kształtu WPR w okresie po 2013 r.

Jej wyniki mogą umocnić argumenty za tym, aby otrzymywanie płatności WPR w większym stopniu uwarunkować spełnianiem wymogów ochrony środowiska; być może odbyłoby się to w drodze wyższych wydatków podatkowych i kosztem płatności nieukierunkowanych, w rodzaju "wsparcia dochodów".

Idea dóbr publicznych zyskała szerokie poparcie odchodzącej Komisarz ds. Rolnictwa Mariann Fischer Boel, ale okaże się dopiero, czy jej następcą - Dacian Ciolos – będzie nadal chciał promować ten pomysł.

Objaśnianie koncepcji

Według DG Rolnictwo, ten raport jest "pierwszą w historii próbą zidentyfikowania całego zakresu dóbr publicznych dotyczących środowiska, dostarczanych przez rolników w całej Europie".

Przedstawia on szeroką definicję dobra publicznego jako czegoś, czego nie da się wykluczyć (a więc jest ono dostępne dla wszystkich) i jest niekonkurencyjne (czyli jest dostępne w równej mierze). Podkreślając specyficzne cechy kontekstu rolniczego raport stwierdza, iż "mimo że to rynki są najlepszym regulatorem podaży żywności, powstają zagrożenia wynikające z

Agroekspres publikuje
Centrum Informacji i Dokumentacji
Fundacji Programów Pomocy
dla Rolnictwa FAPA,
ul. Wspólna 30, pok. 32,
tel. 623 19 92, 623 19 91.

Prawa autorskie do artykułów,
publikowanych w niniejszym
wydaniu przez Fundację
Programów Pomocy dla
Rolnictwa, przysługują
Wydawnictwu Agra
Informa Ltd. Naruszenie
w jakikolwiek sposób
praw autorskich Wydawnictwa
Agra Informa Ltd
jest zabronione

potencjalnego niedoboru podaży, które nie występują w odniesieniu do innych surowców i towarów, niemających tak kluczowego znaczenia dla dobrobytu ludzi".

Niemniej jednak raport dokonuje rozróżnienia między usługami fundamentalnymi dla ekosystemu, wymagającymi bodźców publicznych, a pozostałymi – takimi jak bezpieczeństwo żywnościowe – które posiadają "cechy wyraźnie prywatne" i mogą być dostarczone w większym stopniu przez właściwie funkcjonujące rynki konwencjonalne.

Do najważniejszych dóbr publicznych dostarczanych przez rolnictwo raport zalicza ochronę "krajobrazów cennych ze względów kulturowych", gatunków ptaków na obszarach rolniczych oraz magazynowanie dwutlenku węgla na terenach wiejskich.

Rolnicy potrzebują wsparcia

Mimo sukcesów WPR w promowaniu nakazów środowiskowych na tle presji ze strony sektorów handlu i produkcji, raport stwierdza, że rolnicy nie są obecnie w stanie dostarczać tych dóbr w takim stopniu, w jakim pragnie tego i potrzebuje społeczeństwo.

Uznaje się, że koszty zagwarantowania usług dla ekosystemu na całej powierzchni terenów znajdujących się w prywatnych rękach rolników w UE mogłyby być olbrzymie.

Raport wskazuje, że obecne dostarczanie dóbr publicznych może „różnić się w zależności od gospodarstw, regionów i stref klimatycznych”, w zależności od specyficznych środków działania podejmowanych w celu zachowania środowiska, w którym pracują rolnicy.

„Wiele systemów gospodarowania i stosowanych w ich ramach praktyk odgrywa szczególnie ważną rolę przy dostarczaniu dóbr publicznych”, czytamy w raporcie, wyszczególniającym systemy chowu ekstensywnego i mieszanego, bardziej tradycyjne systemy upraw trwałych i systemy produkcji ekologicznej.

Niemniej jednak opracowanie dba o to, aby nie być orędownikiem tylko specyficznych modeli rolnictwa, wskazując na „wielki potencjał bardzo wydajnych systemów gospodarowania do przyjmowania takich metod produkcji, które są korzystne dla środowiska”.

Otwarte jest też podejście wobec środków działania, które mogą pomóc stymulować poprawę w kwestii zapewniania dóbr publicznych.

Według raportu, może to przybrać formę ogólnych praktyk, które mają w mniejszym stopniu niepożądany wpływ na środowisko, specyficznych działań w dziedzinie energooszczędności oraz ukierunkowania i celowego osiągnięcia szczególnych wyników środowiskowych poprzez pojedyncze działania.

Obecny system nie zdaje egzaminu

Według raportu, wszystkie 36 wskaźników dla dóbr publicznych, które zbadano na całym obszarze UE, wskazuje na istnienie „sytuacji niedostatecznej podaży”, co sugeruje konieczność wdrożenia bardziej uzgodnionego podejścia o lepszym budżecie - tak by osiągnąć wymagane poziomy tych wskaźników.

Agroekspres publikuje
Centrum Informacji i Dokumentacji
Fundacji Programów Pomocy
dla Rolnictwa FAPA,
ul. Wspólna 30, pok. 32,
tel. 623 19 92, 623 19 91.

Prawa autorskie do artykułów,
publikowanych w niniejszym
wydaniu przez Fundację
Programów Pomocy dla
Rolnictwa, przysługują
Wydawnictwu Agra
Informa Ltd. Naruszenie
w jakikolwiek sposób
praw autorskich Wydawnictwa
Agra Informa Ltd
jest zabronione

Analiza uwypukla różnorodne wyzwania dla opłacalności rolnictwa, wskazując, że znaczące wsparcie publiczne jest konieczne zarówno po to, aby rolników zatrzymać w gospodarstwach, jak i do tego, aby naciskać na świadczenie przez nich dodatkowych usług dla ekosystemu.

Raport jest echem niektórych wniosków z niedawnej analizy Fundacji RISE - Wspierania Inwestycji na Terenach Wiejskich dla Europy, która apelowała o stworzenie „rynków środowiskowych” – w oparciu o precyzyjną ocenę usług świadczonych dla ekosystemu. Celem miałyby być pomoc i doprowadzenie do zapewnienia dóbr publicznych, których na rynku w obecnym stanie nie udaje się dostarczyć.

Źródło: Agra Europe Weekly z 29 stycznia 2010 r. *“Commission-backed study supports public goods”*

GWALTOWNIE SPADAJĄCE DOCHODY ROLNIKÓW NA NOWO ROZPALAJA DEBATĘ O WPR

Nowe dane pokazują silny, 12,2% spadek dochodów rolników UE w tym roku, obrazując podatność sektora na kryzys gospodarczy.

Dane te (patrz tabela) wzbudziły nowe wątpliwości co do szans zachowania rentowności gospodarczej europejskich gospodarstw na terenach wiejskich i zostały wykorzystane jako dowód na to, że wspieranie dochodów rolniczych, kontynuowane w ramach Pierwszego Filaru, jest niezbędne dla rolników, narażonych na niebezpieczeństwo pod względem ekonomicznym.

W debacie nad przyszłością WPR już wcześniej apelowano do UE, aby odejść od modelu płatności bezpośrednich opartych na wspieraniu dochodów, a niektórzy domagali się, aby w WPR po roku 2013 dominowały płatności podobne do tych z Drugiego Filaru.

Dochody w dół, subsydia spadają

Wstępne dane z Eurostatu, statystycznego ramienia Komisji, bazują na ocenie realnego (dostosowanego ze względu na stopę inflacji) dochodu w rolnictwie na pracownika.

Obniżkę realnych dochodów z rolnictwa (-14,2%) w ciągu roku zrekompensował niewielki spadek kosztów nakładu pracy w rolnictwie (-2,2%).

Realna wartość subsydiów po odjęciu podatków nieznacznie jednak zmalała.

Na szacunki, których podstawą są dane dostarczone przez 27 państw członkowskich UE, zasadniczo największy wpływ miały skutki recesji w przypadku cen konsumpcyjnych i wywołany przez nie efekt domina, który odbił się na cenach na poziomie gospodarstw rolnych.

Konieczność zrównoważenia

Podczas publikacji tych statystyk w zeszłym miesiącu Komisarz ds. Rolnictwa Mariann Fischer Boel wiele razy wspominała o czynniku stabilizującym, zapewnianym przez WPR, opierającą się na dwóch filarach.

Stwierdziła ona: „Ta sytuacja uwydatnia wyraźniej niż kiedykolwiek potrzebę istnienia silnej, nowoczesnej i skutecznej Wspólnej Polityki Rolnej”.

Agroekspres publikuje
Centrum Informacji i Dokumentacji
Fundacji Programów Pomocy
dla Rolnictwa FAPA,
ul. Wspólna 30, pok. 32,
tel. 623 19 92, 623 19 91.

Prawa autorskie do artykułów,
publikowanych w niniejszym
wydaniu przez Fundację
Programów Pomocy dla
Rolnictwa, przysługują
Wydawnictwu Agra
Informa Ltd. Naruszenie
w jakikolwiek sposób
praw autorskich Wydawnictwa
Agra Informa Ltd
jest zabronione

„Dopłaty bezpośrednie zapewniają rolnikom podstawowy poziom dochodów, łagodząc im wstrząsy powodowane wahaniami cen. Mają one wciąż do odegrania kluczową rolę, stanowiąc około jednej trzeciej dochodów w unijnym rolnictwie”.

Dodała też: „Pomagać mogą również działania w ramach rozwoju obszarów wiejskich, zwłaszcza gdy są powiązane z restrukturyzacją lub gdy promują takie usługi jak ochrona środowiska, których rynek bezpośrednio nie wynagradza”.

Najbardziej ucierpiał sektor zbóż i zwierząt gospodarskich

Produkcja rolna mierzona w cenach producentów spadła w tym roku realnie o ponad 10%, natomiast koszty nakładów zmniejszyły tylko o 9,2%.

Spadek cen u producentów rolnych wynikał z 13,2% niższej wartości produkcji roślinnej oraz ze spadku produkcji zwierzęcej - realnie o 9,7%.

W obydwu przypadkach spadek wartości przypisano niższym cenom, ponieważ pod względem ilościowym sprzedaż zmalała zaledwie o ułamek.

W ujęciu rocznym najsilniejsze redukcje dotknęły sektory zbóż (-27,5%), mleka (-20,3%), roślin przemysłowych (-15,6%), oliwy z oliwek (-14,7%), owoców (-12,3%) oraz trzody chlewnej (-4,2%).

Spadły ceny nakładów, ale także ilość wytworzonych towarów, co sugeruje mniejszą produkcję w obliczu słabej opłacalności. Jak wskazują dane, użycie nawozów zmalało w 2009 roku o około 14%.

Spadek dochodów w latach 2008 i 2009 zupełnie zniwelował zyski z roku 2007, a tym samym dochody rolnicze w okresie 2005-09 spadły o 1,7%.

Wielka Brytania i Malta wbrew trendowi

Jedynie w pięciu państwach członkowskich rolnictwo przeciwstawiło się temu negatywnemu trendowi i odnotowało wzrost dochodów rolniczych w 2009 r.: były to Zjednoczone Królestwo (+14,3%), Malta (+9,1%), Finlandia (+2,6%), Cypr (+1,1%) i Grecja (+1%).

Największymi ofiarami spadku dochodów stały się Węgry (-35,6%), Włochy (-25,3%), Luksemburg (-25,1%), Republika Czeska (-24,1%), Irlandia (-22,3%), Niemcy (-21,0%), Austria (-20,4%) i Francja (-19,8%).

W odpowiedzi na te dane europejska federacja związków rolniczych COPA-COGECA poparła płatności w ramach I Filaru i oświadczyła, że drobniejsi rolnicy prowadzący gospodarstwa rodzinne nie mogą złagodzić zmiennych cykli cenowych i mają tylko nadzieję na przetrwanie.

Przewodniczący COPA Padraig Walshe powiedział, że płatność jednolita (JP) jest zdecydowanie najważniejszym narzędziem pozwalającym farmerom przetrwać w tych trudnych gospodarczo czasach, a dla niektórych rolników jest jedynym źródłem dochodu.

Agroekspres publikuje
Centrum Informacji i Dokumentacji
Fundacji Programów Pomocy
dla Rolnictwa FAPA,
ul. Wspólna 30, pok. 32,
tel. 623 19 92, 623 19 91.

Prawa autorskie do artykułów,
publikowanych w niniejszym
wydaniu przez Fundację
Programów Pomocy dla
Rolnictwa, przysługują
Wydawnictwu Agra
Informa Ltd. Naruszenie
w jakikolwiek sposób
praw autorskich Wydawnictwa
Agra Informa Ltd
jest zabronione

Rynek nie działa jak trzeba

Dodał też: „Rynek po prostu nie funkcjonuje jak należy. Komisja Europejska musi w rezultacie tego użyć wszystkich będących do dyspozycji narzędzi, aby właściwie zarządzać rynkiem.”

Walshe podkreślił też „efekt zakłóceń” w danych dla Zjednoczonego Królestwa, które – jak utrzymywał – zostały w całości zaniżone wskutek dewaluacji brytyjskiego funta, przez co wzrosły kwoty płatności jednolitych, otrzymywanych przez tamtejszych rolników.

Uporać się ze zmiennością kursów walut

Walshe mówił dalej: „Nie możemy mieć w naszym gronie kilku członków UE, którzy zyskują przewagę konkurencyjną wskutek dewaluacji swej waluty”.

Ponaglił następnie unijnych liderów, aby stawili czoła kwestii wahań kursów walut i wpływowi tego zjawiska na jednolity rynek.

Zmiana realnych dochodów w rolnictwie na jednego pracownika w 2009 r. zmiana % 2009/2008

Państwo członkowskie	zmiana 2009/2008	% Wskaźniki 2009 (2005=100)	Państwo r. członkowskie	zmiana 2009/2008	% Wskaźniki 2009 (2005=100)
EU27	-12,2	98,3	Szwecja	-13,4	103,8
Węgry	-35,6	94,1	Polska	-12,4	111,4
Włochy	-25,3	71,3	Słowenia	-11,4	87,1
Luksemburg	-25,1	67,7	Słowacja	-10,4	128,5
Republika Czeska	-24,1	93,8	Bułgaria	-10,0	136,9
Irlandia	-22,3	67,9	Dania	-7,7	46,5
Niemcy	-21,0	100,8	Belgia	-3,5	89,3
Austria	-20,4	94,9	Portugalia	-2,9	100,7
Francja	-19,8	88,7	Hiszpania	-1,6	102,1
Litwa	-16,7	102,8	Grecja	+1,0	97,6
Estonia	-16,2	95,0	Cypr	+1,1	90,1
Rumunia	-15,1	95,4	Finlandia	+2,6	89,6
Niderlandy	-13,8	84,9	Malta	+9,1	95,7
Łotwa	-13,5	100,1	Zjednoczone Królestwo	+14,3	148,0
UE-15	-11,5	94,4	NPCz-12	-16,5	104,8

Źródło: Agra Europe z 13 stycznia 2010 r. *“Plummeting farm incomes reignite CAP debate”*

Agroekspres publikuje
Centrum Informacji i Dokumentacji
Fundacji Programów Pomocy
dla Rolnictwa FAPA,
ul. Wspólna 30, pok. 32,
tel. 623 19 92, 623 19 91.

Prawa autorskie do artykułów,
publikowanych w niniejszym
wydaniu przez Fundację
Programów Pomocy dla
Rolnictwa, przysługują
Wydawnictwu Agra
Informa Ltd. Naruszenie
w jakikolwiek sposób
praw autorskich Wydawnictwa
Agra Informa Ltd
jest zabronione